

ПЕРЕДМОВА

«Лондон» — це насамперед роман. Усі родини, долі яких ми відстежуємо в ньому, — від Дакетів до Пенні, — вигадані, як і їхні ролі в описаних історичних подіях.

Розповідаючи про ці сім'ї, які ніколи не існували насправді, в їхній історичній ретроспективі, я намагався помістити їх у вир фактів чи реальних, чи принаймні можливих. Щодо історичних подробиць мені часом доводилося вдаватися до певних домислів. Нині нам, мабуть, уже ніколи не довідатись, де саме Юлій Цезар перетнув Темзу, проте авторів найбільш логічним видається місце, де нині стоїть Вестмінстер. Так само, хоч нам і відомі політичні умови, за яких єпископ Меліт зазнав 604 року собор Святого Павла, я вважав, що маю право домислити по-своєму тогочасне становище в саксонському Лунденвіку. Для пізнішої доби, де йдеться про 1830 рік, я придумав і запровадив парафію Сент-Панкрас, щоб надати моїм героям змогу оскаржити вибори, які відбулись того року.

Загалом, розпочинаючи з Нормандського завоювання, про Лондон і окремих його жителів накопичено стільки відомостей, що автор не відчував браку подробиць — і лише вряди-годи трохи адаптував складні події до перебігу своєї оповіді.

Назви головних лондонських будівель і церков майже завжди зберегались. Так само й назви багатьох вулиць походять іще із саксонських часів. А там, де вони змінювались, це пояснюється в самій оповіді; якщо ж це загрожувало плутаниною, я просто наводив найпопулярнішу сучасну назву.

У романі я вдався до таких вольностей: торговельний пост Сердіка Сакса довільно розташовано на місці нинішнього готелю «Савой»; будинок під знаком Бика нижче від церкви Сент-Мері-ле-Боу лише гіпотетично сусідує з таверною Вільямсона або перебуває на її місці. Церквою Святого Лаврентія Сілверслівза могла бути будь-яка з навколишніх церковок, що згинули після Великої пожежі, а «Собачою головою» — будь-який із бенксайдських будинків розпусти.

Щоправда, я дозволив собі перенести сучасну Мармурову арку до епохи, коли її нинішнє місце було перехрестям римських доріг. Цілком можливо, що вона існувала вже тоді, проте її рештки ще належить виявити.

Що ж до вигаданих родин, то в історії Лондону залишили слід численні Доггети й Дакети.

Справжні носії цих прізвищ — зокрема славетний Доггет, організатор регати на приз Плаща й Відзнаки на Темзі, — згадуються лише зрідка й помітно відрізняються від вигаданих. Родоводи останніх і їхні спадкові фізичні прикмети є, звичайно ж, плодом авторської уяви й створені на вимогу сюжету.

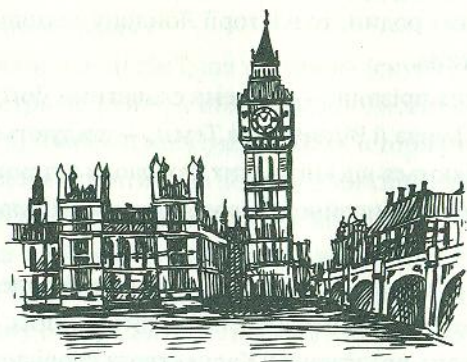
Булл — «бик» — поширене англійське прізвище; Карпентер — «тесля» — типове професійне прізвище, як і десятки інших. Читачі мого роману «Сарум» можуть розпізнати в Карпентерах спорідненість із Мейсонами — «каменярами». Ще одне популярне прізвище — Флемінг — має, ймовірно, фламандське походження. Мередіт — прізвище валлійське, а Пенні — можливо, хоч і не обов'язково, — гугенотське. Рідкісне ж прізвище Барнікель, що фігурує також у «Сарумі», походить, радше за все, від вікінгів і пов'язане із цікавою легендою. Це прізвище використав Дікенс у формі «Барнакль»¹, проте в досить зневажливому ключі. Сподіваюсь, що я обійшовся з ним набагато краще.

Прізвище ж Сілверслівз, як і вся довгоноса родина його власників, — цілковита вигадка. За середньовіччя побутовало чимало таких чудових промовистих прізвищ, які, на жаль, здебільшого залишились у минулому. Тож Сілверслівзи віддають данину цій стародавній традиції.

¹Заможна родина в романі «Крихітка Дорріт» (тут і далі — прим. ред., якщо не зазначено інше).

Письменник, що задумав роман про Лондон, стикається з величезною перешкодою — надмірною кількістю якнайцікавішого матеріалу. Всякий лондонець має в рідному місті свій улюблений куточок. Знову й знову з'являється спокуса заглибитись до тієї чи іншої галузі, що має другорядне значення. У Лондоні навряд чи знайдеться парафія, неспроможна збагатити своїми відомостями такий твір. Той факт, що «Лондон» значною мірою репрезентує собою історію цілої Англії, спонукав мене віддати перевагу одним районам над іншими, тож залишається тільки сподіватись, що такий вибір не розчарує численних шанувальників, які знають і люблять це найчарівніше місто.

РІЧКА

На початку буття тут часто розливалось море.

Чотири мільйони років тому континенти розташовувалися зовсім інакше. Острів був тоді частиною невеличкого мису на північно-східній околиці величезної, без чітких обрисів території. Мис, самотньо встромлений у великий Світовий океан, був пустельний, і ніхто, крім Бога, не оглядав його. Ані тварини на суходолі, ані птаха в небі, ані навіть рибини у хвилях...

За тієї прадавньої доби море, відступивши, залишило по собі на південному сході мису безплідну місцину — чорну сланцеву плиту. Мовчазна й гола, вона лежала мов твердь незвіданої планети, і сірий камінь чергувався лише з мілкими сагами. Ще давніші сили, що ховались у надрах під сланцевим шаром, піднесли на дві тисячі футів¹ пологий гребінь, що, наче велетенський хвилеріз, перетинав краєвид.

Таким це місце зберігалось ще довго — сірим, зануреним у цілковиту тишу, сповненим тієї невідомості, що властива безмежній пітьмі перед народженням.

За вісім наступних геологічних періодів, коли зсувались континенти, формувалась більша частина гірських хребтів і виникало життя, ніщо не тривожило місцину, на якій височів сланцевий гребінь. Моря наступали й відступали: одні були теплі, інші — холодні. Кожне море затримувалось тут на багато мільйонів років — і залишало по собі нашарування в сотні футів. Через ці нашарування гребінь, хоч і високий, отримав оболонку, згладився й сховався в глибині, залишивши кінець кінцем лише невиразний натяк на своє існування.

Коли на Землі розцвіло життя, рослини заселили її поверхню, а води наповнились тваринами; планета почала нарощувати шари, утворені цим новим органічним буттям. Величезне море, що зникло приблизно за доби вимирання динозаврів, залишило стільки спресованого сміття з планктону та риби, що помітну частину Південної Англії й Північної Франції можна було покрити крейдою, а її шар був би з триста футів завтовшки.

І ось над місциною, де був похований давній гребінь, з'явився новий краєвид.

¹ 1 фут дорівнює 30,48 см.

Він мав докорінно іншу форму. Поки моря приходили й відходили, а грандіозні системи підземних річок знаходили собі вихід у цій частині мису, крейдяне покриття перетворилось на широку, неглибоку низовину миль¹ із двадцять уперек, із хребтами на півдні й півночі, які розходились у східному напрямку, утворюючи величезну літеру V. Ці розливи стали причиною нових нанесень ріні й піску, а один, що власне був тропічним морем, залишив у центрі низовини щільний шар відкладень, що згодом набув слави як «лондонська глина». Коливання рівня води призвели до того, що пізніші шари утворили у великій літері V додаткові, трохи менші кряжі.

Такою була місцевість, призначена для Лондону, десь із мільйон років тому. Людини тут поки що не було. Хоча її предок тоді вже пересувався на двох ногах, череп у нього залишався мавпячим. І перш ніж з'явилися люди, судилося відбутись ще деяким великим подіям.

Ідеться про льодовикові періоди.

Суходіл змінювався не з наступом льодовиків, а навпаки — з потеплінням. Щоразу, коли лід починав танути, переповнені річки закипали й велетенські заморожені маси, наче неквапливі геологічні бульдозери, розорювали низовини, зминали пагорби й вимивали рінь, наповнюючи своїми водами утворені річища.

На час цих перетворень маленький північно-східний мис величезного Євразійського континенту лише частково ховався під льодом. У своєму найбільшому виступі крижана стіна закінчувалась на північному краї витягнутої крейдяної літери V. Проте похолодання, що досягло цих меж із пів мільйона років тому, мало один важливий наслідок.

Велика вода текла тоді з центру мису на схід — і трохи повертала до північної частини літери V. Коли крига почала перекривати її шлях, то вона — уперта, холодна, могутня — знайшла собі інший вихід, пробившись — десь миль за сорок — на захід, туди, де пролягав сланцевий гребінь, крізь піддатливе місце в крейдяному хребті, завдяки чому виникло відоме нині провалля Горинг; далі вода полинула на схід — і розлилась там, у центрі літери V, своєї найкращої природної посудини.

Так народилася річка.

Якось, під час цих наступів і відступів льоду, тут з'явилася Людина. Достеменно невідомо, коли саме це сталося. Річка вже текла крізь про-

¹ 1 миля дорівнює 1,6 км.

валля Горинг, однак на світі ще не з'явився навіть неандерталець. Що ж до сучасної людини, то вона розвинулась не раніше від останнього льодовикового періоду — трохи більше як сто тисяч років тому. Саме тоді, коли танула крижана стіна, людина й перебралась у низовину.

Далі, трохи менше ніж десять тисяч років тому, розлилися води з підталого арктичної крижаної шапки, які затопили долину на східному боці мису. Прорізавши в крейдяних хребтах величезну літеру J, вони підмили саму основу мису — і утворили вузький канал, що виходив на захід, до Атлантики.

Отже, невеличкий мис перетворився на острів — такий собі північний Ноїв ковчег. Вільний, але навіки припнутий до узбережжя великого континенту, частиною якого він раніше був. На заході простерся Атлантичний океан, на сході — холодне Північне море; на південному краї, звідки на сусідній континент дивились високі крейдяні скелі, виник Англійський канал. Так, оточена суворими водами, народилася Британія.

Величезна крейдяна літера V тепер виходила не на східну рівнину, а у відкрите море. Довгий її розтруб перетворився на гирло річки. На східному краї цього естуарію крейдяні хребти повертали на північ, залишаючи зі сходу довгу смугу лісів і боліт. Південною стороною, миль десь на сімдесят, виступав довгастих півострів з високими крейдяними гребенями й родючими долинами, що утворював південно-східний кінець острова.

Гирло мало одну прикметну рису. Морський приплив не лише перекривав річці вихід, а й розвертав її назад, гнав до вузької лійки естуарію і вище, на помітну відстань, переповнюючи канал; під час відпливу ці води стрімко текли назад. Саме тому на низу річки виникала потужна припливна течія, а рівень води коливався в межах добрячого десятка футів. Таке становище зберігалось на багато миль проти течії.

Коли острів відділився від континенту, тут уже жила Людина; інші люди впродовж наступних тисячоліть теж перепливали вузькі, але небезпечні моря. Саме тоді й розпочалася власне людська історія.

54 рік до Христа

Холодної весняної зоряної ночі, за п'ятдесят чотири роки до Різдва Христового, на березі річки став півколом, чекаючи світанку, натовп із двохсот людей.

Десять днів тому до них дійшли лиховісні новини.

Біля самісінького краю води було помітно меншу групу — п'ять статей. Мовчазних, нерухомих, у довгому сірому вбранні, їх можна було прийняти за кам'яні стовпи. То були друїди, що збирались виконати обряд — у надії, що він врятує їхній острів і цілий світ.

Серед тих, що зустрілись на узбережжі, виявилось троє, кожен з яких — попри всі сподівання й страхи перед загрозою, що чекала на них, — мав власну страшну таємницю.

Один з тих трьох був хлопчиком, друга — жінкою, третій — сивим дідом.

По довгих річкових берегах було чимало священних місць, однак ніде дух великої ріки не виявляв себе так явно, як тут.

Тут вона зустрічалася з морем. Нижче потік, невпинно розширюючись і вимальовуючи величезні петлі, перетинав болотисту долину — аж поки миль за десять зливався з довгастою лійкою гирла, що виходила на схід, звідки врзалася в холодне Північне море. Вище за водою річка чарівливо звивалася поміж густих лісів і пишних рівних лук. Але тут, між двома великими вигинами, на дві з половиною милі простиралась найблагодатніша смуга води — там, де річка єдиним величним розчерком ринула на схід.

Тут траплялись припливи. На їхній висоті, коли наступ моря обертав течію, річка розливалась на тисячу ярдів¹, іншим часом — лише на триста. У середині, на півдорозі південним берегом, у болотистій долині, в потік врзалася самотня мілина, що під час відпливу перетворювалась на косу, а на висоті припливу — на острів. Люди стояли на самісінькому її краєчку. Навпроти, на північному березі, розкинулась нині безлюдна місцевість, яку називали Лондинос.

Лондинос... Навіть зараз, удосвіта, обриси цього давнього місця було чітко видно за водяною гладінню: два низькі пласкі пагорби, що височіли поряд, над береговою лінією, десь футів на вісімдесят. Між пагорбами струменів маленький потічок. Ліворуч, на західному боці, більший потік ринув до широкої бухти, що врзалася у північний берег.

На схід від пагорбів колись існувало невелике городище, земляний вал якого — нині безлюдний — міг слугувати вартовим постом для ви-

¹ 1 ярд дорівнює 0,91 м.

явлення кораблів, що йшли з гирла. На західному пагорбі друїди часом приносили в жертву волів.

Тепер там не залишилось нічого. Покинута поселення. Священне місце. Люди оселились на півдні й півночі. Народи, якими правив великий вождь Касівелаун, зайняли розлогі східні землі біля гирла. Племя кантіїв, що облаштувалось на довгому півострові на півдні, встигло назвати цю землю «Кент». Річка правила за кордон між ними, а Лондинос — певним чином за нейтральну територію.

Походження цієї назви було таємничим. Дехто казав, ніби тут жив колись чоловік, на ім'я Лондинос, дехто — що так називалось невелике земляне укріплення на східному пагорбі. Достеменно цього не знав ніхто. Напевно відомо було одне: ця назва з'явилась у якусь мить останнього тисячоліття.

Холодний вітер з гирла продував річку. Гостро пахло мулом і водоростями. Небо розвиднилось, і яскраві передранішні зорі померкли.

Хлопчик здригнувся. Він простояв уже годину і змерз. На ньому, як майже на всіх людях, що зібрались тут, була проста вовняна туніка до колін, підперезана шкіряним поясом. Поряд стояли його матір з немовлям і сестричка — мала Бранвен, що її він мусив доглядати в таких випадках.

Він був кмітливий, відважний хлопчина — чорнявий і блакитноокий, як більшість кельтів. Звали його Сеговакс, і було йому дев'ять років. Та якщо придивитись пильніше, серед його рис відкривались дві незвичайні. Перша — над його чолом виднілося біле пасмо, ніби хтось мазнув його фарбою. Таку спадкову прикмету мали вихідці з кількох родин, що жили в довколишніх прибережних селах.

«Не переймайся цим, — запевняла його мати. — Багато жінок вважають його за щасливий знак».

Друга риса була дивовижніша. Коли хлопчик розводив пальці, між ними на рівні перших суглобів було видно тоненьку шкіру, що скидалась на качину перетинку. Ця прикмета теж була спадкова, хоч і виявлялась не в усіх поколіннях. Складалося враження, ніби якийсь доісторичний ген рибоподібного пращура Людини вперто відмовлявся змінити свою водоплавну сутність — і далі виявлявся в цій дрібничці. І справді, вибалушені очі й гнучке маленьке тільце робили хлопчика схожим